

Od zore do sumraka kajkavskoga književnog jezika, i još ponešto

Diana Stolac. *Starokajkavske studije*.

Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2023., 208 str.

Diana Stolac, professor emerita, svestrana je jezikoslovka čiji se interesi kreću od sintakse, stilistike i povijesti jezika do sociolingvistike i terminologije. Prema njezinim vlastitim riječima, u čudesnoj se jezikoslovnoj šumi kretala putovima i puteljcima, no jedno je područje bilo stalnica u njezinim istraživanjima. Riječ je o kajkavskome književnom jeziku, polifunkcionalnome i standardiziranome idiomu koji je funkciju jezika pismenosti na području sjeverozapadne, kajkavske Hrvatske imao u razdoblju od druge polovice 16. st. do druge polovice 19. st., tj. do formiranja suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika štokavske osnovice. Na temi vezanoj uz taj povijesni hrvatski jezik magistrirala je (sintaksa genitiva u djelima Tituša Brezovačkoga) i doktorirala (padežni sustav u djelima Tituša Brezovačkoga), tijekom čitave karijera bavila se različitim istraživačkim temama vezanima uz njega, a to je bavljenje zaokružila knjigom *Starokajkavske studije*. Naime, knjiga se većim dijelom zanima temama o kojima je već pisala i objavljivala, no sve su teme proširene, popraćene novijim spoznajama i literaturom. Kao što autorica sama objašnjava: »Knjiga koja je pred nama zamišljena je kao prikaz kajkavske pisane baštine kroz prikaz osnovice i nadgradnje, kroz prikaz malih i velikih koraka u jezičnoj standardizaciji.« (Stolac 2023:15).

Knjiga je podijeljena u četiri tematske cjeline: *Standardizacijski procesi u kajkavskom hrvatskom književnom jeziku*, *Kajkavski hrvatski književni jezik kroz stoljeća*, *Starije kajkavsko jezikoslovlje*, *Izdvojene sintaktičke i sintaktostilističke teme*.

Prva cjelina, *Standardizacijski procesi u kajkavskom hrvatskom književnom jeziku*, obasiže tri teksta: *Uvod*, *Nazivi za kajkavski i druge povijesne hrvatske književne jezike* i *Polifunkcionalnost kajkavskoga književnog jezika*.

Iz navedenih je naslova razvidno da se autorica u tome prvome dijelu knjige posvećuje standardizacijskim procesima u kajkavskome književnom jeziku i pitanju njegove polifunkcionalnosti. Osobito je iscrpno obrađeno pitanje naziva toga hrvatskoga povijesnoga književnoga jezika. Preciznije ne pitanje, već pitanja, jer se raspravlja o nazivima kojima se taj idi-

om označuje u suvremenoj jezikoslovnoj literaturi, ali i o tome kako su sami autori nazivali jezik kojim pišu ili o kojem pišu.

Na prijelomu 20. u 21. st. ustalila su se četiri naziva: *kajkavski književni jezik*, *kajkavski standardni jezik*, *kajkavski književnojezični tip* i *književni jezik stiliziran na kajkavskoj osnovici*. Naziv *kajkavski hrvatski književni jezik*, za koji se odlučuje i D. Stolac, rabi se u ediciji *Povijest hrvatskoga jezika* u šest knjiga koje je između 2009. i 2019. objavila udruga *Croatica* iz Zagreba.

Baveći se pitanjem kako su stariji kajkavski pisci nazivali svoj jezik, vođena željom da pojasni kulturni i društvenopovijesni kontekst uporabe lingvonima, autorica istraživanje proteže na lingvonime za hrvatske jezike sve do današnjih dana.

Pišući o standardizacijskim procesima, D. Stolac propituje i odnos književne kajkavštine kao neorganskoga idioma i kajkavskih organskih govora. Pri tome nas vodi kroz leksikografska djela (Habdelićev, Belostenčev, Sušnik-Jambrešićev rječnik) i gramatike (od Vitkovićeve do Kristijanovićeve slovnice) kojima je normiran. Osvrće se i na neizbježnu rekonstrukciju gramatike kajkavskoga književnog jezika Antuna Šojata u ciklusu članaka objavljenih u časopisu *Kaj* od 1969. do 1971. pod naslovom *Kratki navuk jezičnice hrvatske*, objedinjenih i objavljenih 2006.

U poglavlju *Polifunkcionalnost kajkavskoga književnog jezika* tematizira se stilaska diferenciranost kajkavskoga književnog jezika, njegova polivalentnost i žanrovska raznolikost, a status kajkavskoga književnog jezika kao onoga koji je bio u stanju zadovoljiti sve komunikacijske potrebe svoga vremena potvrđuje se navođenjem pravno-administrativnih tekstova i obilježja njihova jezika, književnih djela, znanstvenih tekstova i izgrađenih sustava pravnoga, medicinskoga, gramatičkoga nazivlja.

Kao što najavljuje naslovom, u drugoj nas cjelini knjige D. Stolac vodi kroz kajkavski književni jezik tijekom četiri stoljeća njegova postojanja.

Cjelina počinje poglavljem *Pogled u hrvatski književni jezik kroz mađarsko-hrvatske leksičke dodire* u kojem se razmatraju različiti odnosi hrvatskoga i mađarskoga leksika, s naglaskom na različitim putovima i statusima pojedinih mađarizama (hungarizama) u hrvatskom jeziku starije baštine. Stolac se hungarizmima bavi s nekoliko motrišta: kroz uvid u višejezične rječnike, kroz sudbinu pojedinih riječi i kroz nazivlje.

Autorica tekst započinje pregledom starijih hrvatskih višejezičnih rječnika koji imaju mađarsku sastavnicu, a bavi se i hrvatskim riječima preuzetima u mađarski. Osvrće se i na izvanjezične razloge, ponajprije državno-pravne odnose, međukulturne i međujezične razmjene. Hungarizmi, kao svjedoci zajedničke prošlosti, ne promatraju se samo u kajkavskome

(primjerice u leksiku Pergošićeva *Decretuma*), već i u drugim hrvatskim književnim jezicima (tako se raspravlja o leksemima *orsag* i *beteg* u djelima srednjojaldmatinskih autora).

U preostala četiri poglavlja ove cjeline D. Stolac nas, kao što kažu i sami naslovi, vodi kroz četiri stoljeća postojanja kajkavskoga književnog jezika, od spontanog određivanja norme iščitljive iz tekstova prvih autora, preko rječnika, gramatika... U svakom se poglavlju autorica na primjerima odbačenih autora i djela osvrće na obilježja književne kajkavštine na grafijskoj i ortografijskoj, fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i stilističkoj razini. U poglavlju o 16. st. bavi se dakako počecima književnokajkavske pismenosti te prvim kajkavskim autorima I. Pergošićem i A. Vramcom, dok se od autora 17. st. posebna pozornost posvećuje isusovcu J. Habdeliću, najpoznatijem kajkavskom piscu 17. st. i jednoj od najznačajnijih ličnosti u povijesti Turopolja, te pavlinu I. Belostencu, obojici, između ostaloga, kajkavskim leksikografima.

U poglavlju o 18. st. težište je na prozi, pretežito propovjednoj i stručnim tekstovima (udžbenički i znanstveni diskurs), te komedijama. Kao reprezentativni primjeri istaknute su propovjedi J. Muliha, matematički udžbenik M. Šiloboda, ekonomski traktat J. Šipuša i komedije T. Brezovačkoga.

U za hrvatski jezik općenito prijelomnom, a za kajkavski književni jezik kobnom 19. st. u kojem je taj književni jezik doživio svoju puninu djelovao je čitav niz autora koji ostvaruju žanrovski i stilski raznolika djela. Autorica se pozornije bavi T. Mikloušićem, I. Krizmanićem, I. Kristijanovićem, J. Lovrenčićem, T. Goričancem i P. Štoosom, jednim od najznačajnijih iliraca.

Iz ove je cjeline razvidno da se s jedne strane protekom vremena kajkavski književni jezik sve više ujednačivao i normirao, a s druge da su njime pisani sve raznolikiji tekstovi. Valja napomenuti da se, iako je cjelina naslovljena *Kajkavski hrvatski književni jezik kroz stoljeća*, D. Stolac ne ograničuje sam na taj hrvatski povijesni književni jezik, već ga kontekstualizira u hrvatsku jezičnu povijest, povlači paralele, pa je, primjerice, znatan dio poglavlja o 17. st. posvećen hibridnim hrvatskim jezicima kao što su bili jezik protestantskih pisaca ili jezik ozaljskoga kruga.

U trećoj se cjelini, *Starije kajkavsko jezikoslovlje*, detaljnije prikazuju upravo djela u kojima je dana norma kajkavskoga književnog jezika na različitim jezičnim razinama: rječnicima gramatikama, pravopisima.

Kako je o starijoj kajkavskoj leksikografiji već opsežno pisano u ranijim poglavljima, u poglavlju *Starokajkavska leksikografija* Stolac se bavi užom, specifičnijom temom, tj. analizom tvorbe *nomina agentis* ekscerpiranih iz

Habdelićeva, Sušnik-Jambrešićeva i Belostenčeva rječnika, dok je u poglavlju *Starokajkavske gramatike* dan i kraći pregled hrvatske dopreporodne gramatikografije općenito.

U posljednjoj se cjelini *Izdvojene sintaktičke i sintaktostilističke teme* D. Stolica, kao što je razvidno iz naslova, bavi pojedinim temama koje su je i ranije zaokupljale, kao što su sintaktičke funkcije genitiva, priloška oznaka mjesta, imenski predikat u kajkavskim dramskim tekstovima 18. i početka 19. st., sintaksostilistika kajkavskoga hrvatskoga književnog jezika i sintaksom humora u djelima dvojice autora koji izvedbama svojih djela na pozornicama ruše jezične barijere i stoljeća među nama, M. Držićem i T. Brezovačkim.

Knjiga *Starokajkavske studije* D. Stolica osmišljena je kao zbirka tekstova o različitim temama vezanima uz kajkavski književni jezik koja se može čitati kao cjelina, »od korice do korice«, ili se mogu čitati samo odabrana poglavlja koja čine zaokružene cjeline. Upravo iz tog se razloga neke stvari ponavljaju, čak i na više mjesta, no to ne narušuje sklad knjige.

Ukratko, *Starokajkavske su studije* obavezna lektira za sve kroatiste, filologe, kajkavologe i kajkavoljupce.

Barbara Štebih Golub